

התחדשות עירונית במתחם הנמל בעיר התחתית בחיפה | באדיבות עיריית חיפה

עיצוב מדיניות לאומית לעירוניות

חופית וינרב דיאמנט

אגף בכיר תכנון אסטרטגי ומדיניות, משרד הבינוי והשיכון
HofitW@moch.gov.il

בשנים האחרונות צצות יותר ויותר יוזמות בתחום העירוני. רובן ככולן – בין אם הן יוזמות מקומיות או ממשלתיות, מתוכננות או ספונטניות – תורמות למגמה המבקשת לשפר את הערים שלנו. על אף היוזמות הרבות והמודעות הגוברת לצורך בשינוי, עוצמתו עדיין איננה כמיחול. יתרה מכך, לא פעם היוזמות השונות מתחרות על אותם משאבים או שאינן משתלבות ומעצימות אלה את אלה, ואף פועלות בכיוונים מנוגדים.

נדמה שהסיבה העיקרית לכך נעוצה בעובדה שעד היום לא התקיים מהלך לאומי לאיחוד כוחות בין מקדמי העירוניות באשר הם, ולהתוויית קווי מדיניות ברורים בתחום מורכב ורב-גוני זה. סיבות נוספות קשורות לקושי ליצור שיתופי פעולה ודיאלוג בין מגוון הגורמים המעורבים, ולחסמים המכשילים את יישומן של תכניות שונות. על בסיס ההבנות הללו ניגשנו למלאכה החשובה והרגישה של **עיצוב מדיניות לאומית בתחום העירוניות**.

תהליך עיצוב המדיניות, שקידמנו במהלך 2016, התבסס על שני עקרונות מארגנים: בניית ארון ושימות. בניית הארון, שכה נדרש בין כלל הגורמים הפועלים בזירה העירונית, נעשתה באמצעות תהליך משותף וכן. בתהליך השתתפו נציגים מכלל המגזרים והתחומים הרלוונטיים, התקיים רב-שיח כבר משלביו הראשוניים, והוא אופיין בהקשבה ובלמידה לכל אורכו. כדי שיישום ההמלצות שיגובשו במסגרת התהליך יהיה מרבי, היה עלינו לרתום אליו את השותפים כבר מהשלבים המוקדמים, ליצור מחויבות כלפיו, בין היתר בעבודתם בו ולא רק בהשתתפות פסיבית, ולערב אותם בתהליכי הערכה ובחינה שאלו לתהליך כולו.

גיבוש כלים אופרטיביים לקידום עירוניות

בתהליך עיצוב המדיניות זוהו האתגרים המרכזיים בכל תחום. כמו כן, זוהה הפער בין המצוי לרצוי, והוצעו כלים שיכולים לגשר עליו. השפעת הכלים והרלוונטיות שלהם הוערכו, וכן נעשתה להם בדיקת היתכנות. מתוך 80 המלצות לשימוש בכלים שונים, בחרנו להתמקד ב-20 הכלים המשמעותיים ביותר, שיהוו את דגל השינוי לעירוניות מקיימת.

במהלך תהליך גיבוש הכלים המעשיים החלו לעלות סוגיות

הליכה ברגל כמחוללת עירוניות

הליכתיות (walkability) היא ליבת העירוניות, והיא היוצרת תשתית למימוש ההזדמנויות והיתרונות העירוניים. המשמעות היא הצבת הולך הרגל במרכז החיים העירוניים, ושינוי היררכיית משתמשי הדרך – מעיר מוטת רכב לעיר שמעודדת הליכה, רכיבה על אופניים, שימוש בתחבורה ציבורית ונסיעה ברכב פרטי, בסדר הזה – מעיר שעוברים בה, לעיר שחיים בה.

התחדשות מתמדת

העיר דינמית ומשתנה כל הזמן. השינויים נובעים מהרכב האוכלוסייה וממאפייניה, מהתדרדרות מבנים ומרחבים ציבוריים, משינויים טכנולוגיים, מנורמות חברתיות, מדפוסי תנועה וצרכנות ועוד. עיר טובה חייבת לדעת להגיב לשינויים הללו ולהתחדש. מנגנוני התחדשות עירונית אינם צריכים להיות אירועים חד-פעמיים ויוצאי דופן, אלא טבעיים, קבועים וצפויים. ההתחדשות צריכה להיעשות בדרך תגובתית (טיפול במפגעים פוטנציאליים) ובדרך יוזמת (המטפלת בשינוי כחלק מהשוטף והקבוע).

משילות רב-ממדית

הפעילות בזירה העירונית מושפעת ומשפיעה על ארבע רמות שייכות ומשילות: לאומית, אזרית, עירונית ושכונתית-קהילתית. יש צורך בהשלמת הרמות החסרות וביצירת מנגנוני שותפות וחלוקת אחריות ביניהן. במצב המוצא אנו עובדים במודל דיכטומי של שתי רמות – לאומית ועירונית – כך שבפועל חסרות לנו שתיים: הרמה האזרית – שבלעדיה יש קושי לערים לצמוח כחלק מאזור, והרמה השכונתית-קהילתית – שתפקידה לחבר בין הרשות לתושביה ולסייע למקום להיות משמעותי עבור יושביו.

קיימות עירונית וחוסן עירוני

המערכות העירוניות מקיימות ממשקים רבים עם המערכות הפיזיות והאקולוגיות. כדי להבטיח את איכות החיים ואת החוסן העירוני יש לפעול בצורה מקיימת, הן בשימוש במשאבים הן בטיפול במפגעים. זוהי תפיסת קיימות המבקשת לראות את החוסן העירוני באופן שמשלב את הטבע, את הכלכלה, את הניהול העירוני ואת אורח החיים העירוני.

לסיכום, העקרונות הללו, כולם יחד וכל אחד בנפרד, מנסים להציע כיוון ודרך להגביר עירוניות טובה – עירוניות שמכבדת את השונות בין מקום למקום, שנותנת מקום לקבוצות ולצרכים שונים, שמיישמת את העקרונות במינונים שונים במצבים שונים.

מהותיות שהיו שזורות כחוט שני בין הרעיונות והכלים. סוגיות עקרוניות אלה סייעו לנו להגדיר מחדש את חזון העירוניות הטובה למציאות הישראלית.

העקרונות הישראליים לעירוניות טובה בישראל

המטה הלאומי לעירוניות גיבש עקרונות מנחים כוללניים לחשיבה על סדר עירוני חדש, שעולים בקנה אחד עם רוח העירוניות הנושבת מפסגת הביטאט השלישית של האו"ם. המטה הלאומי לעירוניות מורכב מ-9 משרדי ממשלה, מ-28 רשויות מקומיות, מ-7 מוסדות אקדמיים ומעשרות ארגונים מהחברה האזרחית ומהמגזר הפרטי (בהובלת משרד הבינוי והשיכון, ובשותפות המכון למנהיגות וממשל של הג'וינט, המועצה הלאומית לכלכלה, הקליניקה האורבנית באוניברסיטה העברית והמעבדה לחדשנות וקיימות עירונית באוניברסיטת תל-אביב).

עירוניות טובה לכל עיר – במרכז ובפריפריה

איכות חיים עירונית אינה שמורה רק לערים מסוימות. לכל יישוב צריכה להיות היכולת לפתח עירוניות טובה ומשגשגת בעלת מאפיינים ייחודיים ומקומיים. אף על פי שלא אחת, למשאבים העומדים בפני הרשות תפקיד מכריע, הרי שגם למודעות ולסדרי העדיפויות השפעה רבה. כך, למשל, גם בערי הפריפריה יש לקדם מרכזים עירוניים המציעים הזדמנויות ואיכות חיים עירונית.

עידוד הגיוון עירוני

עיר טובה מאפשרת קיום ומעודדת מגוון של אנשים (גילים, מצב תפקודי, משלחי יד, מגדר, מצב כלכלי, אתניות ועוד), פעולות (שירותים ציבוריים ומסחריים, תרבות ופנאי מגוונים, מקומות תעסוקה ועוד) ומבנים (פיזיים וחברתיים, ציבוריים ופרטיים, פונקציונליים, תרבותיים, טיפוסים מבנים שונים ועוד). יש לספק מענה לכמה שיותר צרכים, ושיהיו כמה שיותר נגישים. במטרה לעודד את הגיוון העירוני יש להשתמש במגוון האמצעים: תכנון, הקצאת משאבים, תכניות חינוך ותרבות, מנגנוני חיבור והשתתפות ועוד.

העיר מוגדרת על-ידי המרחב הציבורי שלה

לב העיר הוא המרחב הציבורי. העירוניות מתבטאת בו באופן המשמעותי ביותר, והוא המגדיר את הייחודיות שלה ומאפשר לקהילתיות של העיר לשגשג בו. המרחב הציבורי, במובן הרחב, כולל את המרחב הסגור והפתוח, מבני הציבור, הרחובות, חזיתות המסחר, הגינות, השווקים, צירי התנועה ועוד.